

Okolo bitvy na Vítkově.

Možno slušně pochybovat o tom, že by se kdy podařilo podstatně změnit obraz nejslavnější bezmála Žižkovy bitvy, jak byl zjištěn pečlivým a důmyslným badáním dějepisce husitských válek.¹ Tomanovo vzájemné doplnění nejasných zpráv kronikářských, zejména nejobsirnějšího vyličení Vavřince z Březové, se vzácným dokumentem listinným, s dopisem vůdčího z křížáckých velitelů, markrabího míšenského, jenž je psán týden po bitvě, podává o veliké události představu tak nepochybnou, že ji bude lze nanejvýše doplniti jen asi vedlejšími podrobnostmi.² Vlastní průběh památné bitvy je zcela jasný. Útok míšenské jízdy rytířské na vítkovskou tvrz, podniknutý jedinou možnou cestou, po východním hřebeni, utrpěl hlavně nemohcností rozvinouti větší útočný šik, takže mohl býti zadržen obránci posledního, třetího příkopu šťastně až do chvíle, kdy z Prahy přispěchal na pomoc Žižka. Za Žižkou napadly rytíře z boku nové oddíly a ponechaly nepříteli pro ústup pouze zatarasený již hřeben a strmý svah karlínský, kdež zkáza útoku byla dokonána.

Pochybnosti, spory a otázky ozvou se však, jakmile se od fakt obrátíme k jejich účelu a smyslu, od činů k úmyslům a cílům lidí, kteří je vykonali, a od vojenské stránky k politické. Ano, hned již od stránky taktické k strategické, od vlastních operací k jejich motivům a vůdčím myšlenkám. Nejzávažnější z těchto otázek, docela navzájem ostatně spjaté, daly by se asi formulovati takto. Proč Zikmund neprovedl útok, který dal připravit i jenž byl také v Praze³ očekáván? A čím to, že porážka přece jen nevelká⁴ mohla nabýti významu tak dalekosáhlého?

Zikmundovi, zní odpověď skoro jednomyslná, neběželo o Prahu, nýbrž pouze o Vítkov, a přípravy k útoku s Malé strany, Vyšehradu a Letné byly pouze zdánlivé a líčené. Oproti Palackému a Tomkovi, kteří s Vavřincem z Březové věřili v opravdovost těchto příprav, a viděli pak ovšem v 14. červenci opravdovou porážku, kloní se k tomuto mínění všichni badatelé po Tomanovi. Základní jeho vyličení vyslovuje je arci jen jako domněnku. Odůvodnění najdeme však u Urbánka.⁵ Zaráží ho jednak pozdní hodina, jednak se mu zdá, že by se nebylo musilo předem čekat, až Vítkov padne. Je však čtvrtá hodina odpolední pozdní na parný den v polovici července? V tutéž dobu začala již v květnu bitva lipanská. A mohl to býti přece právě nezdar vítkovský, co mohlo přimět krále k rozhodnutí upustit od

¹ H. Toman. Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy (1898) 306-11.

² Soudil bych, že není správné pojímati do líčení bitvy, jak se činí po Tomanovi obecně, účast Ludvíka Břežského, o níž hovoří zmíněný list. Vypravuje 21. července o čtveré celkem srážce za obléhání; prvé tři spadají do 12. až 14. července, čtvrtá se udála nepochybně až v posledním týdnu (14.—21. červ.). List (u Tomanu 311) nemluví také o věži na Vítkově, které by byl Ludvík dobyl, nýbrž o věži města, v níž prý zajato sto husitů. Bylo by něco takového vůbec možno za bitvy vítkovské?

³ Vavřinec z Březové (vyd. Gollovo) 387. Těmito starostmi vyložíme nejsnáze dosti překvapující skutečnost, že chvíle útoku zastihla Žižku nikoli na Vítkově, nýbrž v Praze.

⁴ Tato otázka vynikla po prvé tuším ostře 1878 v C. Höflerově vyličení bitvy (Sitzungsberichte der Wiener Akademie 95, 903 a d.), které arci význam bitvy tendenčně snižuje. Nepřímou se objevuje však již 1872 u Fr. Bezolda, K. Sigmund und die Reichskriege gegen den Husiten I, 41.

⁵ R. Urbánek. Bitva na Vítkově (1920) 17. O. Frankenberger, Naše veliká armáda I (1921) 82, tvrdí to již apodikticky.

provedení plánu. Tak si představoval událost Palacký i Tomek, jakkoli sám vyvrátil jediný důvod Palackého.⁶ Pro žádný z obou výkladů není tedy, myslím, důvodu rozhodujícího. Výklad obojí se však po mém názoru navzájem nevylučuje, jak se zdá napoprvé, ano jeho spojení vysvětlilo by vítaně ještě jinou záhadu, průběh totiž souběžné královské mírové ofensivy; a snad i cíle vedení pražského, především tedy Žižkovy.

Současně s obléháním podnikli nepřátelé na Prahu i útok diplomatický. Pokusili se rozdvajiti husitské spojení, rozbít jednotu Prahy i venkova. Mírová tato ofensiva začala se vyzváním a nabídkou slyšení o čtyřech artikulech, kterého se Praha dosud marně domáhala, naposledy ještě v květnu. Záludná nabídka oblehatele činila základnou jednání chytře hodně konservativní znění husitského programu a popouzela Prahu proti venkovským spojencům, kteří zatím (27. května) vymohli v Praze znění značně rozhodnější. Leč úklad ztroskotat o pevnost a jednomyslnost Prahy i venkovských „obcí“ vojenských. Na Husův svátek 6. července vyhlásil obležené hlavní město svorně s obcemi znění květnové.⁷ Jednání bylo tím přetrženo. Než brzy po bitvě přerušené jednání jest obnovené a dospívá bezmála k dohodě, by se najednou rozbilo, aniž víme dobře proč. Obleženým pletichářské jednání však jen prospělo, ježto obležení neocenitelně protáhlo; dovršit průtah rozklad v obléhajícím vojstě. Hledáme-li však okamžik, kdy asi obrat ten nastal a vyjednávání bylo obnoveno, nehodí se nikam lépe než přímo nazítří 14. července, přímo za chvíli, kdy ztroskotal útok na Vítkov.

Obnova mírového jednání není než obrat ve velkém zápase, kterým od počátku vojny bojovalo proti velitelům křížáckého vojska české panstvo. Ználo poměry ve straně pražské a její touhu po míru i nechuť k sociálním převratům, které přinášelo spojení s venkovskými radikály. I věřilo nepochybně upřímně, že by Zikmundova ústupnost snadno mohla rozbít státnické dílo Žižkovo a jeho druhů, spolek venkova s Prahou, jako vidělo zároveň velmi jasně, jak říšští spojenci Zikmundovi prohlubují neodvratně propast mezi králem a národem. Spor panstva s Němci o krále vyvrcholuje právě 14. července. Pevnosti, jakou byla Praha, nebylo lze s úspěchem dobývatí leč těžkou dělostřelbou. Zikmund ji měl, ale její použití bylo casus belli pro české panstvo.⁸ Spousty, jaké musila způsobiti v lidnatém městě, bylo panstvo přesvědčeno, nemohly než pochovati ja-

⁶ Vídeňský prof. T. Ebendorfer, jenž pobyl 1433 v Praze a byl pokládán za velkého odborníka v české otázce, vypravuje 1449 (*Chronica regum Romanorum*, vyd. A. F. Pribram v *Mitteil. des Instituts f. öst. Gesch. Erg.-Band III*, 419), že Zikmundova vojska bylo, jak se pravilo, hodně přes sto tisíc, že však všechno úsilí klížit bylo marné a všichni se rozešli s nepořízenou, poněvadž bylo zabráněno dělostřelbě zasáhnout do boje. Palacký, jenž na zprávu prvý upozornil (III, 1, 396 p.), myslil, že tu kronikář měl na mysli bitvu vitkovskou. Jak však ukázal Tomek (IV, 83 p. 43), událo se nedokonané toto bombardování až den po bitvě.

⁷ O tom v III. příloze studie „Do čtyř pražských artikulů“, která vyjde ve Sborníku příspěvků k dějinám m. Prahy 1924.

⁸ Byl to Tomek, jenž oproti Palackému nedatované posláni legáta Fernanda Praze (Palacký, *Urk. Beiträge I*, 33) uvedl v souvislost s vyhlášením artikulů 6. července a vyložil je jako odpověď na vyhlášení. Rozbor posláni, jaký jsem podal v uv. studii, nasvědčuje, mám za to, výkladu, že poměr obou dokumentů jest opačný.

⁹ Pokouším se takto domyslíti důmyslný výklad Bezoldův (uv. spis 40-1) o t. zv. zradě českého panstva.

koukoli naději v Zikmundovo přijetí a ve zdar politiky panské i definitivně utvrditi spolek Prahy s Táboři. Pletichářský král ocitál se tu na rozcestí věru osudném. Bombardování, jediný to prostředek k dobytí odbojného města, hrozilo odpadem věrných domácích royalistů, kteří mu jediné mohli propůjčiti korunu otcovskou; hrozilo možná dokonce zrádným vydáním Hradu, který byl hlavní jeho zástavou i oporou proti odbojné Praze. A každý den velitelsky a stále důrazněji naléhal na rozhodnutí. Drahota v táboře valem vzrůstala a srážky mezi Čechy a cizinci se přiostrávaly vždy nebezpečněji. Obrovské vojsko samo se takřka stravovalo a mravní rozklad v něm pokračoval zcela nezadržitelně. Bylo věru na posměch obleženým, jimž nemohlo nikterak uškodit a malomocně vybíjelo vztek na ubohých sedláčcích, které zlobně upalovalo tváří v tvář kacírské Praze.

O smýšlení, jaké vládlo mezi křižáckými veliteli, uchoval příznačné svědectví zapomenutý úryvek listu psaného pět dní před bitvou v ležení před Prahou; může býti pěkným protějškem vzpomenuťého dopisu markraběte míšenského. List sám je ztracen, ale úryvek vetnul do své bavorské kroniky dvorní dějepisec Jan Turmair, známější jménem Aventin. List je psán fojtovi Albertovi Prisingovi a kancléři Konr. Gaesolariovi landshutským vévodou Jindřichem a úryvek Aventinův takto si stěžuje¹⁰: „Pětkrát jsme vtrhli do Čech, pětkrát jsme byli hanebně obráceni na útěk, nevím, jakým nešťastným osudem se ztrátou vojska, trénu, těžké dělostřelby, vozů, obléhacích strojů, zbraní, spíže, transportů, zásob, válečných nástrojův i vozatajců; většina vojáků zabita a mnoho zahynulo na útěku, nespátřivši ani nepřitele.“

Vzmužití skleslou tuto náladu a utišiti pobouření nad odkládáním konečného útoku chtěl zřejmě pokus o Vítkov. Byl nejspíše vynucen podobnými hrozbami, jakými české panstvo zdržovalo a odvracelo krále od útoku, hrozbami, jejichž splnění brzy rozhodne o osudu obležení vůbec. Jak daleko však ustoupil Zikmund před nimi 14. července?

Je sotva možno pochybovati, že by Míšňané byli bývali ochotni podniknout útok bez záruky, že se jim dostane pomoci diversí, dělostřeleckým útokem se tří jmenovaných stran, kde byly učiněny přípravy. Leč Zikmund, příliš chytrý a vypočítavý, aby dal všechno v sázku na jednu kartu, dal je vykonati přece nejspíše toliko pro případ, že se pokus o Vítkov zdaří a že tedy bude smět více spoléhati na křižáky než na domácí panstvo. Pro něho, chladného sobce a bázlivce, byl podnik vítkovský věci čirého počtářského odhadu. I soudím, že to byl vítkovský nezdar, co zadrželo jeho ruku a vydalo ho na milost a nemilost českému panstvu. Česká politika, myslím, v něm zvítězila tváří v tvář vítkovské porážce. Za to, že krále v rozhodné chvíli strhlo a dokonalo tak zkázu míšeňského

¹⁰ Legi literas Honorici Landesutensis, quas ad Albertum Prisingium, vicarium (ut adpellant) suum, et Chunradum Gaesolarium ... dedit. quarum aera haec est: datum feria tertia ante Margaritae in campis, sive ut ego romane loquar, castris Pragae a. Ch. 1420. „Quinquies Boemiam intravimus, quinquies copiis, impedimentis, tormentis, carris, machinis, armis, annona, conmeatu, suppellectile, instrumentis bellicis, calonibus amissis, plaerisque occisis, multis in fuga obrutis, necdum viso hoste, turpiter terga, nescio quo fato iniquo, vertimus. Cituji podle posledního vydání S. Riezlerova v Joh. Turmair's genannten Aventinus Sämtliche Werke III (1884) 497. Zpráva je cenná i tím, že se nepřímo zmiňuje o řadě jinak neznámých vpádů bavorských do Čech, po nichž stopy jakékoli zmizely.

rytířstva, činilo zajisté podle všeho poražené rytířstvo odpovědným české panstvo.¹¹

Pojetí takové je po mém přesvědčení spíše právo významu bitvy než Tomanovo, kterému zůstává srážka pouhou téměř epizodou.¹² 14. červenec vsutku je dnem, kdy krise vrcholí, kdy v politice a síle nepřátelské moci nastal obrat, který rozhodl o jejím shroucení.

Ještě po jiné stránce není však, myslím, dosavadní pojetí právo Žižkově zásluze o vítězství na místě, kterému vděčnost současníků dala významně jméno bratra Jana. Výklad dosavadní propůjčuje mu slávu vítěze, zdá se mi, trochu náhodně. Nezasluhuje si ji vlastní iniciativou, nýbrž připadá mu spíše chybami odpůrců. Bitva vítkovská, praví se nanejvýše, zachránila Prahu tím, že zabránila obklíčení města od východu. Je to domyšlené tvrzení současníka, Vavřínce z Březové, který Žižkovi při založení tvrze vítkovské přičítá tento účel a cíl. Vystihujeme tím však opravdu celou skutečnost a Žižkovy úmysly všechny?

Zabezpečiti město proti úplnému sevření křížáky a zajistiti mu možnost spojení s východem, zejména s nedávno dobytým Hradcem Králové, bylo jistě z vojenských nezbytností a samozřejmostí. Nebylo to však možno učinit i jinak a bylo toto nebezpečí tak značné? Byl Žikmund vůbec s to, aby obklíčil rozlehlou východní frontu města, když se mimo pokus o Vítkov za celé obléhání nehnul s Letné, chráněné jednak řekou, jednak spojením s Hradem? Nestrachoval se vozového šiku, jenž by vždy byl dokázal obléhací čáru prolomit? A nemohl na vozy právě spoléhati Žižka, když přece právě vozovým šikem pronikl bez pohromy z Tábora do Prahy? I zdá se mi, že dosavadní výklad nestačí úplně na vysvětlení pohnutek, jaké Žižku přiměly postavit se na Vítkově jistě dosti nákladnou tvrz. Strategicky skoro důležitějším a cennějším bylo by snad pro Žižku již získání rozhledny, jakou si současná města budují v nákladných radničních a kostelních věžích a jaká byla v tu chvíli pro Prahu obzvláštního významu. Nepřítel měl ji pod sebou jako na dlani jak s Hradu, tak s Letné, kdežto obležení nemohli dohlédnout ani na Letnou, kde vojsko Žikmundovo mohlo nepozorovaně prováděti pohyby jakékoli. Zato s vrcholu Vítkova objevila se posádce vítkovské jako na dlani zase vojska tábora letenského. A daleko ještě významnější jeví se mi jiný strategický cíl, který právě Žižkovi nabízely zkušenosti, jakých nabyl před deseti lety.

Jak známo,¹³ není možno prokázat, že tehdy bojoval u Grunwaldu, ani zda se zúčastnil druhého největšího podniku „velké vojny“ r. 1410–1411, obléhání Malborka, hlavního pevnosti Řádu německých křížovníků a možná největší tehdejší pevnosti světa. Je to jen svrchovaně pravděpodobné. Zde i tam bojoval zajisté přední hrdina války, Jan Sokol z Lamberka, v jehož oddíle najdeme Žižku v třetím a neméně slavném výjevu vojny, při obraně pevnosti

¹¹ Tak bych rozuměl zajímavé zprávy kronikáře, jenž často zaslechl jen konec mnohé historie, ale věrně zaznamenal aspoň ten, i když smyslu jejího nechapal. Český pán, tak se prý vypravovalo ve vojště, řekl Žikmundovi, že chce-li dostati Prahu a všechny husity na svou stranu, ať jen panstvu dovolí vrhnouti se na Mišňany, což arcí král odmítne (Eberth, Windeckes Denkwürdigkeiten, vyd. Altmannovo 1894, I 32).

¹² Závažný tento důsledek Tomanova pojetí ustupuje dosti v jeho kulce, vyniká však zvláště v líčení Urbánkové.

¹³ V dalším se opírám především o svoji práci „Z Žižkových mladých let“ (Praha, A. B. Černý), kdež najde čtenář pramenné doklady.

Radině, která Řádu způsobila nemenší snad ztráty než Polákům nedobytný Malbork. Budiž tomu však jakkoli. Toť jisto, že, není-li již dříve za válek Václava IV. s panstvem (1394—1405), bylo to tehdy, kdy prožil Žižka veliké obléhání, takže velení v obležené Praze mohl opřít o bohaté a cenné zkušenosti polských svých let. I Pražané ostatně (a snad také Žižka) pamatovali obléhání Prahy před 19 lety, kdy totéž částečně vojsko míšeňské leželo před Prahou na Letné a celé měsíce jí marně dobývalo. A k tomu se ještě družila zkušenost zcela nedávná a nad jiné cenná, zkušenost s vozovým šikem. A právě ta mohla mu nejspíše vnuknouti myšlenku opevniti Vítkov.

Z vlastních zkušeností neb aspoň z živého vypravování druhů znal, an prožil prohrané vítězství polské u Malborka, zdrcující tu porážku, jakou polskému vojsku zasadilo uhájení veliké této pevnosti a jež by byla bezmála zničila vojsko, které krátce před tím zvítězilo tak skvěle v největší snad bitvě století, u Grunwaldu. Znal předobře mravní onen rozvrat, jaký se ponenáhlu, ale nezadržitelně zmocňuje ve středověku vojska sebe většího a sebe vítěznějšího tváří v tvář nedobytné pevnosti. Třeba nedostal do rukou list, jehož úryvek tak podivuhodně vystihuje sklíčenost, jaká v křížáckém táboře zavládla deset dní po zahájení obléhání, vytušil vše to dávno ještě, než začalo. I musilo mu předem již záležeti hlavně na tom, aby rozvrat ten jak jen možná urychlil. Bude to později dělávati tím, že dostane nepřítele na jícny svých houfnic a žulovou hradbu vozového šiku. To nebylo zde dobře možno. Proti těžké dělostřelbě (bombardám) a jistému jejímu míření, zdá se jako by Žižka vozů v této chvíli pečlivě šetřil; překvapuje, že o vozech vůbec v této době téměř neslyšíme, leda při příbyti z Tábora. Ale tutěž službu sliboval mu prokázati strmý vrchol Vítkova, o jehož opevnění bylo možno nenápadně pracovati ještě po zahájení obležení. Způsobiti taktické rozhodnutí mohl snadno v okamžik, jakmile se mu podařilo dostati křížáky na dostřel děl, která si na Vítkov navozil. Toť, myslím, hlavně, co se mu povedlo památného 14. července a čím srážka, která by jinak byla bývala pouhou epizodou, nabyla významu osvobodivého, ano epochálního.